

ENDEUTAMENT COL·LECTIU I DESAPARICIÓ DE BÉNS COMUNALS A CATALUNYA A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVIII

Elisa Badosa Coll

Les limitacions a la utilització comunitària de les terres dels particulars, la desaparició de les terres comunals i els tancaments de finques apareixen com a canvis previs a la transformació tècnica i productiva, els quals, amb intensitat variable, es van produir a molts indrets d'Europa a la segona meitat del set-cents.¹

L'objectiu d'aquest treball és mostrar el gran dinamisme de l'oligarquia rural com a protagonista d'aquests canvis. Aquest és un aspecte que ja havia pogut constatar en observar el procés de tancament de terres.² Evidentment, aquesta oligarquia rural no forma part de la noblesa i tampoc no pot ser identificada, a nivell individual, com a gran propietària de terres.³ Cal deduir que la connexió o l'aliança entre aquests tres grups estaria en funció del tipus d'economia agropecuària de cada zona.

El camp d'acció d'aquesta oligarquia és l'Ajuntament. L'Administració municipal és l'element idoni per al desenvolupament

1. Una versió d'aquest treball fou presentada al *III Congreso de Historia Económica*, Segovia, 3-5 d'octubre de 1985.
2. BADOSA COLL, Elisa: «Los cercamientos de tierras en Cataluña (1770-1820)», *Revista de Historia Económica*, núm. 3, Madrid, 1984, pp. 149 a 161.
3. TORRAS RIBÉ, Josep M.: *La venalitat dels càrrecs municipals a Catalunya (1739-1741). Un exemple concret: Vilanova i la Geltrú*, Vilafranca del Penedès, 1977, pp. 30, 36 i 37.

d'aquests *coqs de village*⁴ i el *bé comú* la tonadeta que utilitzen per a justificar uns canvis que els beneficien en tot i que perjudiquen la majoria. Els mecanismes usats per aquest sector dirigent són molt variats. Tots apareixen com a perfectament innocus. Tot i això, i examinats amb deteniment, es veu com donen pas a diferents abusos. Aquí se n'analitzaran alguns i seran distribuïts en dos grans apartats, a partir de l'argumentació emprada per a justificar-los. El primer correspon a l'arbitri del pagament d'antics deutes. El segon el proveïment de la carn a la població.

1. Possibles solucions al pagament d'antics deutes

A) L'administració de les rendes del municipi i la percepció de part de la collita pels propietaris

Els motius que podien portar un poble a l'endeutament — concret abans de 1750 a partir d'un censal— eren diversos: la necessitat de comprar grans per a llavor en èpoques de males collites, l'allotjament de soldats, el seguiment de plets o els retards en el pagament del cadastre.⁵

Alguns pobles, a més de retardar l'amortització del capital del censal, incrementaven el deute en afegir-s'hi els interessos acumulats. No eren pas pocs els municipis que, havent contret el deute en els pitjors anys de la segona meitat del segle XVII i a començaments del XVIII, a finals de la centúria encara no se n'havien pogut deslliurar.

Per tal de resoldre aquest problema, alguns ajuntaments van confiar l'administració de les seves rendes a uns compromissaris

4. BLOCH, Marc: *Les caractères originaux de l'histoire rural française*, París, 1964, Reedició de 1962, vol. I, p. 25 i vol. II, p. 230.

5. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Reial Audiència, registre 799, (1-2-1760, Móra d'Ebre), (10-2-1760, Falset), (16-5-1760, l'Espluga Calva) i (15-7-1760, Montagut). Registre 800 (3-9-1760, Verges).

encarregats de tractar amb els creditors. Sovint aquests havien firmat una concòrdia en la qual s'avenien a condonar una part dels interessos. Però, més freqüentment, el sistema per a pagar el deute consistia a destinar-hi una part de les collites de tots els propietaris del terme. Aquesta part podia ser un sobredelme o també entre una quinzena i una trentena part de la producció.⁶ Una bona administració podia liquidar el deute en un terme raonable, però sovint la mala gestió i els interessos privats van fer que la situació es perllongués, agreujant-se, durant bastants anys. Les queixes que els particulars dirigien a l'Audiència de Barcelona contra els seus ajuntaments foren nombroses. En alguns casos les acusacions eren ambigües i es poden sintetitzar en una mera insistència perquè els alcaldes i els regidors rendissin comptes del període de la seva gestió. Altres vegades el greuge es concreta més i es parla d'una malversació de fons.⁷

Les suspicàcies dels administrats augmentaven en cas que aquests haguessin nomenat compromissaris, els quals, sense tenir càrrecs d'alcaldes o de regidors, estaven encarregats d'administrar les rendes de propis o bé les parts de la collita cedides per a pagar els deutes. A vegades aquests compromissaris eren poc escrupolosos i s'aprofitaven de la gestió d'aquest fons per a profit particular. No devia ser rar el cas de Gandesa (Terra Alta), on dos dels quatre compromissaris eren oncles carnals del regidor degà. Aquests dos electes, virtuals controladors de les finances mu-

6. ACA, reg. 799 (1-2-1760, Móra d'Ebre), (9-5-1760, Castellar), (9-5-1760, Gandesa), (16-5-1760, l'Espluga Calva), (9-7-1760, Crespià), (15-7-1760, Montagut). Reg. 804 (29-6- i 11-10-1764, Artesa de Segre). Reg. 805 (16-5-1765).

7. La població de l'Espluga Calva no aconseguia que li fossin retuts els comptes sobre l'administració del quinzè de les collites. Tot i haver pagat la considerable quantitat de més de 20.000 lliures, el deute no havia estat liquidat. El poble demanava a l'Audiència que finís l'extracció i es reintegrassin les quantitats cobrades de més. Similars eren els casos de Porrera, Sabadell, Torroella de Montgrí, Gandesa, Tàrraga i la demarcació de la Vall d'Aran. ACA, reg. 798 (11-9-1759, Porrera), (3-9-1759, Sabadell), (3-10-1759, Torroella de Montgrí). Reg. 799 (4-5-1760, Gandesa), (16-5-1760, l'Espluga Calva, (6-6-1760, Tàrraga). Reg. 807 (7-7-1767, la Vall d'Aran).

nicipals i de la vintena part de la collita, destinada al pagament dels censals, donaven als regidors salaris indeguts «*y toda clase de polizas y libranzas a ciegas*». D'aquesta manera el moment de saldar el deute s'anava perllongant mentre els particulars continuaven cedint bona part de la producció. A Torroella de Montgrí (Baix Empordà) els col·lectors cobraven per la seva comesa 75 lliures anuals en lloc de les 25 lliures que havia decretat l'Audiència.⁸

B) La venda de les terres comunals: el cens emfitèutic i la carta de gràcia

Els deutes del poble servien per a justificar davant l'Audiència de Barcelona, que tramitava les autoritzacions necessàries, la donació de terres comunals a cens emfitèutic. La cessió d'aquestes terres fou una de les cartes que més fàcilment va jugar l'oligarquia rural en benefici propi. El poble d'Alguaire (Segrià) és un exemple del tortuós que podia arribar a ser tot el procés.

A partir de 1750 l'Ajuntament d'Alguaire va anar donant les terres del comú a cens d'una vintena part de fruits. Al mateix temps, d'una manera semblant a la dels altres pobles de la comarca, començava una onada de rompudes amb el consegüent retrocés de la ramaderia.⁹

Poc abans de la cessió dels comunals, les autoritats d'Alguaire havien iniciat un plet on negaven l'existència de cap títol o dret

8. ACA, reg. 798 (3-10-1759, Torroella de Montgrí) i reg. 799 (9-5-1760, Gandesa).

9. El 1778 els ramaders del Valle del Broto, al Pirineu aragonès, i altres del Pirineu català, es queixaven al Consell de Castella i demanaven que les terres donades a cens tornessin a ser d'ús comunitari i per al pasturatge. A instàncies del Consell, l'Audiència de Barcelona va enviar un comissionat a la comarca del Segrià. L'informant deia que la meitat de les terres d'Alguaire pertanyien a les monges de Sant Joan de Jerusalem de Barcelona. Aquesta gran proporció devia resultar del compromís que hi havia sobre el poble des de 1757 i que comprometia al pagament de 128 quarteres de blat a l'any al convent com a senyor jurisdiccional. L'altra meitat s'havia donat a cens a pagesos rics del terme, segons el comissionat. ACA, reg. 501 (9-5-1757) i reg. 810 (9-6-1770). La queixa de 1770 apareix esmentada a l'obra de Jaume CARRERA PUJAL: *Historia política y económica de Cataluña*, Barcelona, 1947, vol. IV, pp. 15, 19 i 22.

que autoritzés les monges de Sant Joan de Jerusalem de Barcelona al cobrament anual de 128 quarteres de blat (9,8 Hl.). A més d'aquest plet, se'n seguia un altre sobre el pagament d'un deute al convent de 640 quarteres de blat (454,4 Hl.).¹⁰ El seguiment d'aquest plat quedava ajornat mentre el poble no pagués al convent l'endarrerit, les 640 quarteres de blat, avaluades en 2.000 lliures.

En no disposar de les 2.000 lliures, el consistori va emponyorar tots els ingressos i els béns del comú. A causa d'unes males anyades, l'Ajuntament va demanar que s'alcés l'embargament. Però en no trobar avaladors del deute, el plet quedava novament interromput. Per sortir de l'*impasse*, l'Ajuntament va decidir de vendre a carta de gràcia part de les pastures comunals fins a la quantitat de 2.000 lliures, però l'Audiència denegà el permís per a la venda i va proposar que amb l'arrendament de les pastures del comú i de la carnisseria fossin pagats els deutes. En aquest arrendament intervindrien un apoderat de la priora de Sant Joan de Jerusalem.

Cal destacar aquesta postostan de l'Audiència sobre la venda de les terres del comú a carta de gràcia. A primer cop d'ull no semblava una mala operació, ja que, pel pacte de retrovenda, l'Ajuntament podia, en un moment determinat, recuperar la finca pel mateix import pel qual havia estat venuda. Tot i això, la venda a carta de gràcia representava el pagament d'un interès anual sobre el preu de la finca, que venia a ser considerat com un préstec.¹¹

10. El primer dels plets era tramès a l'Audiència, mentre que el segon el portava el tribunal de l'Orde de Sant Joan.

11. Algunes vegades la posició de l'Ajuntament davant el senyor podia estar dividida. Aleshores l'alcalde o el regidor degà podien ser favorables al senyor, mentre que la resta dels regidors eren contraris. L'alcalde obstruïa les decisions, per exemple, retornant les parts de la collita cedides pel poble per pagar el plet.

ACA, reg. 799 (25 i 27-9-1760, Querol i Ripoll), reg. 798 (5-11-1759, Puigverd), reg. 804 (11-7-1764, Artesa de Segre), reg. 805 (16-9-1765, Artesa de Segre) i reg. 807 (28-9-1767, Puigverd). En el que pertoca a la venda a carta de gràcia, cal destacar com el document la distin-

És possible que a partir de 1750, any en el qual els interessos dels censals foren rebaixats del 5 al 3%, les vendes a carta de gràcia haguessin experimentat un augment en detriment de la creació de nous censals. La venda a carta de gràcia passà a ser considerada com a instrument d'usura, en donar interessos més alts del 3%. El 1786 l'alcalde major d'Agramunt (Urgell) explica els motius de la difusió de la carta de gràcia:

*«Y no debo omitir que cada día toma más rápido vuelo dicho contrato según he visto en el registro de hipotecas de esta villa cabeza de partido; y conjeturo prudente que reduciendo la renta de dicho contrato de venta a carta de gracia a la de los censos (censals), y declarandose por otros tantos censos todas las cartas de gracia hechas desde el año 1750 en que se acordó la reducción del 3 por cien... del que no se seguiría el menor perjuicio a los vasallos necesitados vendedores de las fincas, antes bien conseguirían notable beneficio con esta rebaja pues actualmente pagan el cinco, seis, siete y ocho por ciento, y los compradores nada perderían pues siempre les habia producido el capital dicho 3 por cien que es la renta legítima de los censos, en desprecio de los cuales se fomento aquel contrato de venta; y es tan universal este contrato que apenas hay colegio, universidad u hombre hacendado que no use de él...».*¹²

La proposta de l'Ajuntament d'Alguaire de substituir un embargament —el de totes les entrades del consistori— pel de la venda

geix de l'empenyorament pròpiament dit, encara que en els dos casos el venedor deixava de rebre els rendiments de la finca. A Alguaire era més profitós per al creditor la compra a carta de gràcia d'una part dels comunals que no pas l'empenyorament de la totalitat dels béns de l'Ajuntament, possiblement perquè el comprador preveia en un terme mig l'alienació completa de la finca.

FERRER i ALOS, Llorenç: «Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (s. XVII)», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 4, pp. 101-128, pp. 115 i ss.

12. Archivo General de Simancas, *Gracia y Justicia*, lligall 825, 20 (1784).

a carta de gràcia d'una part dels comunals, fa creure que les autoritats del poble tenien intenció d'afavorir un grup determinat de compradors. Però l'Audiència, en vetar aquesta via, només deixà com a sortida la cessió a cens emfitèutic.

L'acensament de les terres comunals per a després de 1750 no era cosa que pogués beneficiar la població d'Alguaire. Hagués estat molt més rendible arrendar aquestes terres per una cinquena o una sisena part dels fruits abans que no pas oferir-les per una vintena part.¹³

Per a l'oligarquia rural l'acensament amb permís de l'Audiència era millor que una senzilla apropiació de les terres, cosa que podia derivar en un plet. A Campdevàrol (Ripollès) deu propietaris, entre ells l'alcalde, obligaven els pagesos que volguessin rompre una part d'aquestes finques a pagar-los parts de fruits. El 1771 els pagesos protestaren contra els deu hisendats «*feudatarios de lo que es propio del común*», segons escrivien a l'Audiència. I, per la seva part, l'alcalde deia que el poble mai no havia tingut terres comunals.¹⁴

L'apropriació dels comunals i la següent implantació de la parceria tenia per als hisendats de Campdevàrol l'avantatge immediat d'uns ingressos alts. Tot i això, les emfiteusis fetes a Alguaire oferien majors garanties per al futur, ja que es tractava d'una possessió legalitzada pel permís de l'Audiència. Potser per aquesta raó la simple apropiació devia ser poc freqüent.

C) L'administració dels drets d'ús comunitari

13. La parceria, encara que fos a una partició molt baixa, en aquest cas es tractava de terres de qualitat dolenta, era quatre o cinc cops més alta que aquests acensaments (entre 1/20 i 1/30 parts de fruits).

BADOSA COLL, Elisa: *Explotació agrícola i contractes de conreu (1670-1840). Les finques del clergat de Barcelona*, Barcelona, 1985, pp. 303 i ss.

14. ACA, reg. 886 (22-1-1711).

Possiblement el dret més rendible derivat de l'aprofitament comunitari de les terres privades fos el de la lliure pastura de tots els ramats un cop tretes les collites dels camps.¹⁵ Altre cop veiem els ajuntaments emprant com a motiu el de la liquidació dels deutes del poble per a monopolitzar aquesta font d'ingressos.

En alguns municipis fou la liquidació dels deutes el que va determinar els propietaris a fer, voluntàriament i mancomunadament, cessió d'aquella facultat a favor del seu Ajuntament. En els anys 1680 i 1717 els pagesos d'Agramunt (Urgell) renunciaven a l'aprofitament de les pastures pròpies per a redimir la càrrega dels censals amb el producte del seu arrendament.¹⁶ El 1756, per tal d'augmentar el seu import, l'Ajuntament projectà la construcció d'un corral, comproment amb un particular el pagament de l'obra a canvi de cedir-li els fems del corral durant nou anys, passant després a ser propietat de l'Ajuntament.

La concessió feta pels propietaris d'Agramunt tingué una gran importància en el futur. Gràcies a ella l'Ajuntament es féu amb un virtual monopoli de la venda de l'abonament, en una època en què aquest producte augmentava el seu preu. Els mateixos pagesos que anys enrera havien renunciat el seu dret de mantenir ramats a les seves terres, no degueren preveure que això acabaria havent de comprar a l'Ajuntament els fems que necessitessin per a adobar els seus conreus.

15. Altres drets d'aquesta naturalesa podien ser quantiosos i donar-se en arrendament, com el dret de veremar a les terres dels particulars, de Montblanc, o bé les brises resultants de la verema de Falset.

ACA, reg. 798 (9-12-1759) i reg. 799 (11-10-1760).

Per a una anàlisi dels diferents drets i propietats dels ajuntaments vegeu: BRINGUÉ PORTELLA, Josep: «Breus reflexions sobre els béns comunals a la Catalunya Moderna», *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1984, pp. 165-172.

16. Agramunt s'empobreix a partir de 1640 i de la pesta següent, la qual reduí molt la població. La seva decadència s'incrementa a començaments del segle XVIII, amb la instauració del cadastre i l'augment de les contribucions municipals. La renúncia dels pagesos a tenir bestiar de llana pot considerar-se un factor més d'aquest empobriment.

ACA, reg. 1007 (20-9-1790).

El negoci fet pel consistori d'Agramunt no era un fet isolat. El 1757 el municipi d'Alguaire subhastava la construcció d'un corral amb idèntiques condicions que les d'Agramunt, però l'operació no li resultaria tan profitosa. L'Audiència de Barcelona, en donar el permís, havia fet suprimir la clàusula que obligava els vilatans a tancar els seus ramats en el corral de l'Ajuntament, ja que això atemptava contra la llibertat de pastura. A diferència dels d'Agramunt, els pagesos d'Alguaire no havien fet cessió prèvia i voluntària de les seves pastures.¹⁷

El 1790 els deutes d'Agramunt encara no havien estat redimits i el consistori continuava en possessió de totes les pastures del terme. Al cap de tants anys els perjudicis d'aquella situació es feien evidents. L'alcalde major de la vila veia en la cessió dels drets de pastura l'origen de la gran pobresa de la pagesia de la contrada. De l'impediment de mantenir ramats, deia, procedia una greu manca d'adob que repercutia en la decadència de l'agricultura en aquell terme i descrivia els efectes dels freds de l'any 1789 en els camps mal adobats. Per a l'alcalde major, el remei a la pobresa d'Agramunt no era altre que el retorn als particulars del dret d'aprofitament de les seves herbes.¹⁸

L'exemple d'Agramunt posa en evidència com després de més de cent anys d'haver-se realitzat la cessió, els deutes continuaven sense ser pagats, fet que indicava la mala gestió econòmica dels diferents consistoris. L'existència d'aquells deutes no els degué preocupar gaire. Ben al contrari, això els servia per a controlar l'explotació dels comunals i de la lliure pastura, amb el benefici derivat de la seva exclusiva de la producció de carn i de l'adob. Potser per tot això el deute pervivia tants anys: hi havia més interès a perllongar-lo que a eliminar-lo.

17. ACA, reg. 475 (3-7-1754) i reg. 477 (16-3-1756).

18. ACA, reg. 1007 (29-9-1780).

2. El subministrament de la carn

A) La limitació als particulars en l'ús de les seves pastures

Les herbes dels particulars eren cobejades pels ajuntaments. Una manera d'obtenir-les ja ha estat descrita a l'anterior apartat, però hi havia algun altre procediment, com el basat en l'argument que l'abundància d'herbes per al ramat comunal repercutia en la qualitat i el bon preu de la carn destinada al consum de la població.

En els municipis catalans la provisió de carn es feia mitjançant un arrendatari, al qual se li havia adjudicat en subhasta. A càrrec seu anava l'engreixament i el sacrifici dels béns destinats al consum de la població.¹⁹ És evident que com més gran fos la quantitat de pastures disponibles millor seria el preu que l'Ajuntament obtindria de l'arrendament, així com el procedent de la venda de l'adob. I d'aquí derivava l'interès del consistori a facilitar l'alimentació del ramat comunal a expenses de les herbes dels particulars. Però, en aquests casos, l'explicació que es dona en les representacions dirigides a l'Audiència de Barcelona és que amb l'abundància de pastures es vendria la carn a millor preu.

Cap a 1660 els propietaris de Vilanova i la Geltrú (Garraf) van fer cessió temporal de les herbes dels camps esparços pel terme, és a dir, que no fossin part d'explotacions unitàries. El 1715 va revocar la concessió però les autoritats no es van resignar i durant més de cent anys el record d'aquells ingressos va animar diferents consistoris a contravenir el dret dels propietaris a disposar de les pastures dels seus camps.²⁰

Entre 1715 i 1816 van haver-hi cinc plets, tots ells amb un desenvolupament semblant. Les autoritats pretenien el pagament d'un

19. ACA, reg. 810 (12-12-1770).

20. ACA, Monacals Hisenda, lligall gran 302 i volum 2747.

impost de 10 lliures a aquells qui lloguessin les seves terres als ramaders forans. Aquest impost perjudicava els grans propietaris, ja que eren els únics que estaven en situació d'oferir terres per a pastura. Tot i això aquesta multa no solia pagar-se. De tant en tant, l'Ajuntament pretenia imposar la seva autoritat prenent alguns animals de l'infractor com a penyora de la multa, la qual cosa podia desencadenar un plet.

Els litigis dels anys 1715, 1723 i 1729 foren resolts a favor dels propietaris. L'Ajuntament fou obligat a retornar els animals presos i se li negà l'autoritat per a imposar aquelles multes. Nous conflictes van aparèixer el 1765 i el 1781, però no es va tornar a posar plet fins a 1792. En els oficis que, en aquesta causa, van enviar a l'Audiència de Barcelona els sis grans propietaris de Vilanova, es deia que la pretensió de l'Ajuntament era tenir abundants pastures per a ramat del comú, però la necessitat d'herbes que adduïen les autoritats no era la realitat, ja que en una muntanya hi havien més de quatre-cents jornals del comú. El problema s'havia iniciat amb l'acensament d'aquell terreny per a plantar vinya. Pel que semblava, els regidors intentaven compensar la disminució de pastures derivades d'aquests acensaments a expenses dels drets dels particulars.

La pugna entre l'Ajuntament de Vilanova i els grans propietaris continuà alguns decennis més, ja que, encara que l'Audiència desautoritzava l'acció dels regidors, reservava per a més endavant emetre sentència definitiva. El 1816 el convent dels mercedaris de Barcelona, un dels grans hisendats del terme, reprenia el plet.

Una solució semblant a la de Vilanova van arbitrar les autoritats del poble de Tivenys (Baix Ebre), les quals el 1666 van obtenir dels propietaris que el ramat de l'abastament del poble, fins a un màxim de dos-cents bens, es pogués alimentar a les terres privades juntament amb els ramats dels particulars. Es mantenia, però, el dret dels tres majors propietaris de vendre o d'arrendar a un altre ramader les herbes de les seves finques. El 1760 l'Ajun-

tament va pretendre imposar-los l'entrada del ramat del comú i els tres propietaris van recórrer a l'Audiència, iniciant-se un plet.²¹

B) Les ordinacions municipals

Les ordinacions, quant a reglamentacions de l'activitat econòmica de la població, eren susceptibles de ser utilitzades per les autoritats en el seu intent de reservar-se les herbes dels particulars. Les ordinacions podien incloure alguna clàusula que privilegiés l'alimentació del ramat del comú en perjudici del bestiar dels particulars, el qual ja d'antuvi quedava exclòs de les pastures comunals.²²

La facultat de tancar finques i la privatització de l'ús de la terra —molt sovint motiu de la redacció d'ordinacions municipals a la segona meitat del segle XVIII— podia incloure aspectes tan contradictoris com la d'aquesta prioritat en l'alimentació del ramat comunal a expenses de l'aprofitament individual de la terra.

En alguns casos, com el de Sant Boi de Llobregat (Baix Llobregat), els grans propietaris eren respectats. En aquest municipi tots els pagesos que no tinguessin ramat propi, i més concretament el petit propietari que pagués menys de 30 lliures de cadastre, havien de llogar les seves herbes a l'arrendatari del ramat del poble. Només en cas de no arribar a un acord amb aquest podien ser arrendades a un altre ramader del poble, estant totalment prohibida l'entrada en el municipi de bestiar foraster.

Amb aquestes limitacions, impeding la concurrència forània i restringint al màxim la que pogués haver-hi en el mateix poble, quedava assegurada una oferta de pastures per a l'arrendatari del ramat comunal. En aquestes circumstàncies no és de creure que

21. ACA, reg. 804 (29-3-1754).

22. BADOSA COLL, Elisa: «Los cercamientos...».

la intenció de l'Ajuntament fos la de vendre la carn a bon preu sinó la d'obtenir un alt import per l'arrendament de la provisió. Aquest objectiu mai no fou declarat, cosa que fa pensar que les autoritats locals s'aprofitaven privadament del preu de l'arrendament.²³

Resulta estrany que l'Ajuntament de Sant Boi no obtingués el permís per a prohibir als pagesos el pasturatge dels seus animals per les terres del comú, reservant-les per a l'arrendatari de la carn. Crec que aquesta negativa és atribuïble a una manca d'habilitat en l'argumentació.

El 1769, el mateix any en què ho havia fet Sant Boi, Mont-roig (Baix Camp) enviava les seves ordinacions a l'Audiència de Barcelona per a la seva aprovació. Les defensava adduint que els rics del poble feien entrar els seus ramats, ocultament i a la nit, a les terres dels altres veïns, fent malbé les collites. Els regidors pretenien que només el ramat del comú pogués entrar en els camps, *«pues los abastecedores con esta facultad de poder pacer el ganado en todo el término harían mayor equidad en los precios de las carnes y se lograría este beneficio público sin perjuicio de los vecinos particulares»*.

L'argumentació era aparentment correcta, encara que no s'especificava de quina manera el ramat del comú deixaria de fer malbé les collites, retret que es feia al bestiar dels propietaris. D'altra banda, l'interès que l'Ajuntament deia tenir per la carn a bon preu es contradeïa amb l'acensament, el 1763, de les terres del comú per a plantar vinya.²⁴ Però els regidors de Mont-roig pretenien les dues coses: acensar els comunals i obtenir alts arrendaments de l'abastament de la carn.

Tal com era plantejada la qüestió per l'Ajuntament de Mont-roig, es podria creure que els drets dels grans hisendats serien sa-

23. ACA, reg. 807 (28-7-1769) i reg. 810 (27-3-1770).

24. ACA, reg. 799 (14-7-1760).

crificats en aquestes ordinacions? No era aquesta la intenció dels regidors. L'argument de frenar els abusos dels rics del poble era utilitzat per moure l'Audiència de Barcelona a favor de la demanda. Un cop assolida, els grans propietaris continuaren portant els ramats a les terres dels altres pagesos encara que de tant en tant els pogués costar una multa de 3 lliures, compensada amb escreix amb el pasturatge gratuït del seu bestiar.²⁵

Les propostes de Mont-roig tenien la mateixa intencionalitat que les de Sant Boi: afavorir el ramat del comú i augmentar l'import de l'arrendament de la carn. Però les del primer tenien una exposició molt més hàbil: sobretot es tractava de defensar els petits propietaris davant dels grans i de protegir l'agricultura dels estralls del bestiar. Per això la reacció de l'Audiència els fou favorable.

3. Conclusions

En el segle XVIII l'oligarquia rural no té un origen social determinat. A les comarques d'economia basada en la vinya el seu ascens és recent, iniciant-se amb l'expansió del sector vitivinícola a mitjan segle i essent evident el seu paper predominant cap a 1770. En canvi, a les comarques muntanyenques i amb predomini de la ramaderia, el grup dominant pertany a les antigues famílies de ramaders i de terratinents. L'actuació de cada un pot donar lloc a manifestacions de signe contrari. Així, en els pobles amb conreu de la vinya es procedeix al repartiment dels comunals, mentre que en els municipis de muntanya aquestes terres poden ser conservades amb gran cura. A Butsenit d'Urgell (Urgell), els grans propietaris i ramaders es negaven a acensar les terres del comú utilitzades per a l'alimentació del seu bestiar. El 1800 els petits propietaris del terme, encapçalats pel diputat del comú, demana-

25. El 1775 el poble de Riudecols feia idèntica petició amb el mateix resultat. ACA, reg. 891 (10-6-1775) i reg. 892 (6-7-1775).

ven a l'Audiència el repartiment dels comunals per a la seva roturació. Ells pretenien estendre el conreu a totes les terres i muntanyes del poble, *«pero tienen la desgracia de impedirlo los ganaderos y labradores ricos y sobrantes de tierras, llevados los primeros por la codicia de pastar sus rebaños casi de balde y los segundos de mantener en su pobreza y en clase de braceros y jornaleros a los demás vecinos para obligarles de este modo a servirlos por unos escasos jornales»*.²⁶

Cal concloure, tal com s'ha exposat abans, que l'oligarquia rural, en realitzar els esmentats canvis en benefici propi, intensificà les desigualtats entre la pagesia. L'empobriment que per a la resta de vilatans suposà la seva actuació pogué ser tan intens, i segurament fou més ràpid, com el derivat de la pressió senyorial, amb la diferència que mentre l'opressió econòmica del senyor tendia a disminuir paulatinament, la de l'oligarquia rural s'intensificava amb el pas del temps. A molts pobles la substitució no degué representar cap alleujament.

L'actuació d'aquest grup va venir propiciada pel problema de l'acumulació de deutes procedent del període comprès entre 1640 i 1714, però la seva gestió municipal és ben poc transparent des del moment que per a justificar-la recorre a unes matusseres concatenacions entre causes i efectes. Així, el pagament dels deutes s'utilitzava per a provar la necessitat d'acensar les terres comunals. Com a conseqüència, la manca de pastures per al ramat comunal derivada d'aquell fet servia de justificació per a limitar, o per privar totalment, l'ús de les pastures per part dels seus propis amos. L'abundància d'herbes per al ramat del poble possibilitaria, segons deien, la venda de la carn a baix preu. Però del que en realitat es tractava era d'obtenir un augment de l'import de l'arrendament de la carn i un bon guany per la venda de la major quantitat possible d'adob.

26. ACA, reg. 1017 (14-4-1800).

També l'acensament dels comunals podia venir precedit de la necessitat de seguir un plet contra el senyor per tal d'eliminar una acumulació de deutes en favor seu. En aquest cas l'endeutament havia estat l'origen del plet, però per la seva banda aquest generava un nou deute. El final de tot solia ser la liquidació de les finques del comú. En qualsevol cas la solució a l'endeutament del municipi tan sols servia per a augmentar-lo i perpetuar-lo. Evidentment, no es pot dir que l'oligarquia actués amb un plantejament a llarg termini. Més aviat ho degué fer amb projectes immediats i de manera instintiva. L'única dificultat que tingué va ser la de revestir els seus propòsits sota l'aparença de servei a la col·lectivitat, essent així sancionada pels òrgans de l'Administració. I en això la seva habilitats fou notable perquè els arguments utilitzats eren versemblants tot i no ser veritables. Potser en derimir i demostrar aquesta diferència es trobi la primera dificultat per abordar el tema de la desaparició de les terres comunals, els tancaments i les limitacions a l'ús comunitari de les propietats.